

Suomella vaikeuksia puolustaa markkinaosuuksia nopeasti kasvavilla markkinoilla

13.6.2017 – Euro & talous 3/2017 – Suomen talous



Petri Mäki-Fränti
Vanhempi ekonomisti

Suomen viennin markkinaosuus maailmankaupasta on finanssikriisistä lähtien jatkuvasti pienentynyt. Vuosina 2008–2015 Suomen vientimarkkinat kasvoivat 17 %, mutta samaan aikaan Suomen vienti supistui 12 %. Markkinaosuuksien menetyksessä on osittain kysymys kehittyneille talouksille yhteisestä ilmiöstä. Nousevien talouksien asema maailmantaloudessa on ollut kasvussa 1990-luvulta lähtien, mikä on nakertanut kehittyneiden talouksien suhteellista osuutta maailmankaupasta.



Artikkelin toinen kirjoittaja Seppo Orjasniemi toimii talouspolitiikan arviointineuvoston pääsihteerinä. Hän on aiemmin työskennellyt Suomen Pankissa vanhempana ekonomistina rahapolitiikka- ja tutkimusosastolla.

Markkinaosuuksien jakautuminen eri maiden kesken riippuu sekä maiden vientisektorien suhteellisesta kustannuskilpailukyvystä että niiden viennin rakenteesta. Jos maan vienti painottuu sellaisiin tuotteisiin tai markkina-alueisiin, joilla kysynnän kasvu on keskimääräistä maailmankaupan kasvua vahvempaa, maan viennin osuus koko maailmankaupasta kasvaa, vaikka maan viemien tuotteiden markkinaosuudet yksittäisissä vientimaissa pysyisivät ennallaan.

Missä määrin Suomen markkinaosuuden kutistumista selittää tavaraviennin rakenne? Tässä artikkelissa kysymystä tarkastellaan sekä tuotevalikoiman että viennin maantieteellisen kohdentumisen näkökulmasta.

Finanssikriisin myötä tuotannollisten investointien kasvu maailmantaloudessa hidastui merkittävästi. Suomen vienti on perinteisesti painottunut juuri investointitavaroihin sekä välituotteisiin, joiden kysyntä riippuu investoinneista. Lisäksi maailmankaupan kasvu on ollut viime vuosina nousvien talouksien varassa, mutta Suomen viennin päämarkkina-alueena ovat perinteisesti olleet Euroopan maat, jotka ovat finanssi- ja velkakriisistä lähtien kärsineet talouskasvun hitaudesta.

Markkinaosuuden kehitystä tarkastellaan ns. vakiomarkkinaosuusanalyysin (VMO) avulla. Markkinaosuuden muutos jaetaan analyysissä osatekijöihinsä. **Rakennetekijä** kertoo, missä määrin markkinaosuuden muutos johtuu vientisektorin erikoistumisesta sellaisiin tuotteisiin tai sellaisille maantieteellisille markkina-alueille, jotka ovat kasvaneet eri tahtia kuin maailmankauppa keskimäärin. **Kilpailukykytekijä** on jäännöstekijä, joka kertoo, missä määrin markkinaosuuden muutos johtuu muista syistä kuin viennin rakenteesta, esimerkiksi kustannuskilpailukyvyistä tai muista kilpailukykytekijöistä.

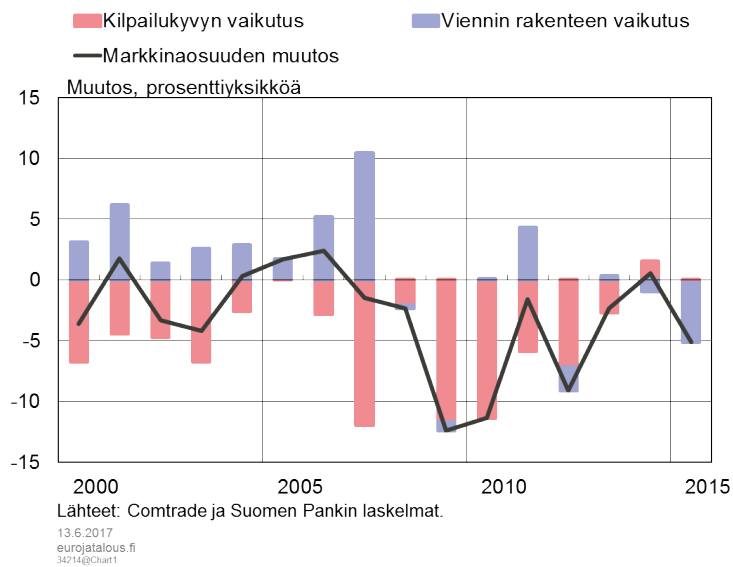
Tarkasteluajanjakso alkaa 2000-luvun alusta ja päättyy vuoteen 2015. Tutkimusaineisto perustuu YK:n julkaisemaan ns. Comtrade-dataan, ja siinä on mukana tavararyhmäkohtaisen SITC 3 -luokituksen mukaisesti 246 vientihyödykettä. Aineisto perustuu viennin dollarimääräisiin arvoihin, joten siinä ei erotella hintojen ja määrien muutoksista johtuvia vaikutuksia. Tarkasteluista on jätetty pois eräitä hyödykkeitä, kuten nikkeli ja öljytuotteet, joiden hinnat ovat vaihdelleet tarkasteluajanjaksolla erityisen voimakkaasti.

Suomen tavaraviennin rakenne oli edullinen finanssikriisiin asti

Suomen vientimenestys suhteessa maailmankaupan kasvuun oli 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä vaihtelevaa (kuvio 1). Vuosina 2000–2004 Suomen vientiteollisuus menetti markkinaosuuttaan, mutta vuodesta 2005 aina finanssikriisiin asti Suomen vienti kasvoi muun maailman vientiä nopeammin. Finanssikriisi merkitsi markkinaosuuden kehityksen kannalta selvää käännettä huonompaan, ja vuosina 2007–2015 Suomen viennin arvo on kasvanut lähes jokaisena tarkasteluvuotena hitaammin kuin muun maailman vienti.

Kuvio 1

Suomen viennin rakenne oli edullinen vielä ennen taantumaa



Vakiomarkkinaosuusanalyysin avulla markkinaosuuden muutos on jaettu rakenne- ja kilpailukykyvaikutukseen (kuvio 1). Rakennevaikutus käsittää viennin tuoterakenteen, maantieteellisen rakenteen sekä näiden ristikkäisvaikutuksen yhteenlasketun nettovaikutuksen. Rakennevaikutus on positiivinen niinä vuosina, joina Suomen vienti on keskimäärin kohdistunut sellaisiin hyödykkeisiin tai sellaisille vientimarkkinoille, joissa kauppa on kasvanut nopeammin kuin koko maailmankauppa. Jos vienti on vastaavasti kohdistunut hitaasti kasvaville markkinoille, rakennevaikutus saa negatiivisen arvon.

Kilpailukykytekijä puolestaan kuvaa sitä osaa suhteellisen markkinaosuuden muutoksesta, jota viennin tuoterakenne ja maantieteellinen kohdentuminen eivät selitä. Kilpailukykytekijän ei voida kuitenkaan tulkita edustavan pelkästään viennin kustannuskilpailukykyä, vaan myös reaalista kilpailukykyä, kuten tuotteiden ominaisuuksien ja laadun kaltaisia ylivertaisuustekijöitä kilpailijoiden tuotteisiin verrattuna. Markkinaosuuden menettäminen voimakkaasti kasvavilla markkinoilla voi myös johtua tuotannon kasvun rajoitteista. Tuotantokapasiteetin kasvua rajoittavat tekijät näyttäytyvätkin vakiomarkkinaosuusanalyysissä kilpailukyyn heikkenemisenä.

Suomen viennin rakenne oli vuosituhannen ensimmäisinä vuosina kaiken kaikkiaan edullinen ja tuki viennin markkinaosuuden kehitystä aina vuoteen 2007 saakka. Rakennetekijän myötävaikutus markkinaosuuden kasvuvauhtiin vaihteli vuosituhannen vaihteen 3–5 prosenttiyksiköstä 10 prosenttiyksikköön vuonna 2007. Kilpailukykyvaikutus on sen sijaan ollut negatiivinen miltei koko tarkasteluperiodin ajan, ja sen merkitys markkinaosuuksien kehityksen kannalta on ollut yleensä suurempi kuin rakennevaikutuksen.

Jo ennen taantumaa, aina vuoteen 2004 asti, viennin heikko kilpailukyky kumosi viennin edulliset rakennevaikutukset markkinaosuuksien kehitykseen. Ainoastaan vuosina 2001 sekä 2005–2007 Suomen viennin markkinaosuudet kasvoivat. Silloin vienti kasvoi parhaimmillaan noin 2 prosenttiyksikköä nopeammin kuin maailmankauppa.

Kilpailukykyvaikutus selittää myös Suomen viennin markkinaosuuksien jatkuvan supistumisen finanssikriisin jälkeen. Vuosina 2008–2015 myös rakennevaikutus on ollut useampana vuonna negatiivinen kuin positiivinen, mutta sen merkitys markkinaosuuden pienenemisen kannalta on jäänyt vähäiseksi.

Tulkittaessa kilpailukykytekijän vaikutusta markkinaosuuteen on oltava varovainen. Negatiivisesta kilpailukykyvaikutuksesta ei suoraan voi päätellä, että Suomen kustannuskilpailukyky tai reaalin kilpailukyky olisi kehittynyt heikosti suhteessa vertailuryhmään, joka koostuu muista samoilla vientimarkkinoilla Suomen kanssa kilpailevista ja Suomen kanssa suunnilleen samalla kehitystasolla olevista maista.

Nousevien talouksien osuus maailmankaupasta kasvoi tarkasteluvuosina voimakkaasti, jolloin kehittyneillä mailla on ollut vaikeuksia puolustaa markkinaosuuksiaan varsinkin monilla perinteisillä teollisuuden toimialoilla, riippumatta maiden kilpailukyvyyn kehityksestä suhteessa toisiinsa. Suurelta osalta Suomen negatiivinen kilpailukykyvaikutus heijastaneekin Suomen vientiteollisuuden vaikeuksia menestyä markkinaosuuskilpailussa nousevia talouksia vastaan.^{[1], [2]}

Investointilama on leikannut Suomen vientiä

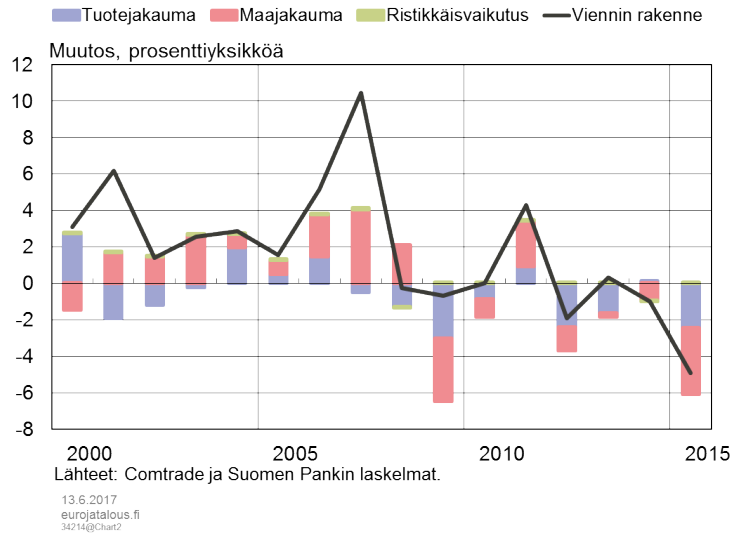
Rakennevaikutus voidaan purkaa edelleen osatekijöihin. Tuotevaikutus kertoo, missä määrin markkinaosuuden muutos johtuu siitä mihin tuotteisiin vienti kohdistuu, ja vastaavasti maavaikutus, missä määrin markkinaosuuden muutosta selittää viennin maantieteellinen suuntautuminen (kuvio 2). Suuri osa yksittäisen tuoteryhmän kaupan kasvusta voi keskittyä yhteen maahan, ja silloin vakiomarkkinaosuuksien analyysi ei pysty täysin erottelemaan, onko kysymys tuote- vai maavaikutuksesta. Tällöin puhutaan ristikkäisvaikutuksesta, joka ottaa huomioon tuote- ja maavaikutuksen päällekkäisyydet.

Kuvio 2

1. Kilpailukyvyyn mittaamista ovat tarkastelleet yksityiskohtaisemmin mm. Kajanoja (2017) ja Mäki-Fränti ym. (2017).

2. Amador ja Cabral (2008) ovat vertailleet vakiomarkkinaosuusanalyysiä käyttäen Portugalin viennin markkinaosuuksien kehitystä eräiden eurooppalaisten kilpailijamaiden vastaavaan kehitykseen. Useimmissa näistä maista viennin markkinaosuudet alkoivat 1990-luvulla pienetä, ja suurimmaksi osaksi tämä johtui kilpailukykyvaikutuksesta. Kilpailukykyvaikutuksen tulkittiin kertovan juuri siitä, että näiden maiden kilpailu markkinaosuuksista kehittyvien talouksien kanssa oli kiristynyt.

Viennin tuotejakauma ei viime vuosina ole tukenut markkinaosuuksien kasvua Suomessa



Positiivinen rakennevaikutus vuosituhaten alkuvuosina ennen taantumaa johtui voittopuolisesti viennin suosiollisesta maantieteellisestä jakautumisesta. Maavaikutus tuki markkinaosuuksien kasvua vuodesta 2001 aina vuoteen 2009 asti.

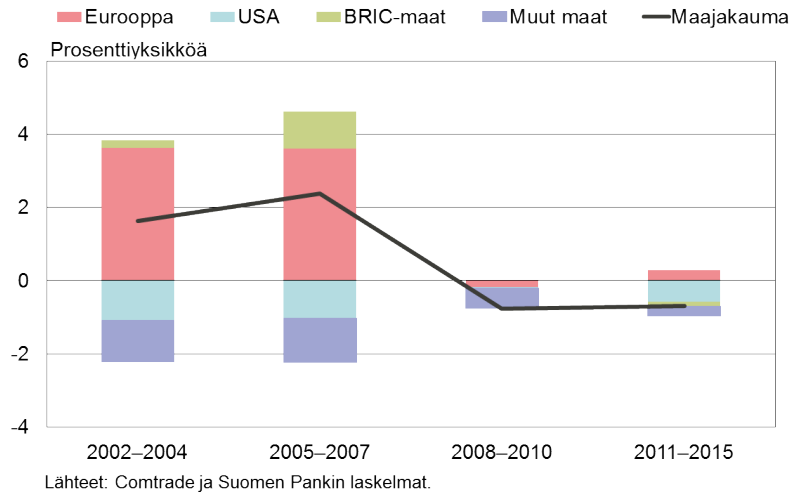
Viennin tuotejakauman merkitys markkinaosuuden kasvun kannalta jäi samana ajanjaksona kaiken kaikkiaan maavaikutusta vähäisemmäksi. Tuotejakauma tuki markkinaosuuksien kasvua jossain määrin vuonna 2000 sekä vuosina 2004–2006, mutta muina vuosina tuotejakauman vaikutus on ollut kokonaisuudessaan epäedullinen.

Finanssikriisin jälkeisinä vuosina sekä viennin tuote- että maajakauma on ollut Suomen viennin kannalta enimmäkseen epäedullinen. Joinakin vuosina, varsinkin heti finanssikriisin jälkeen vuonna 2009, positiivinen ristikkäisvaikutus on kuitenkin kompensoinut tuote- ja maajakauman erillisiä suorja vaikutuksia markkinaosuuksiin. Kaiken kaikkiaan näiden rakennevaikutuksien merkitys markkinaosuuden menetyksen kannalta on kuitenkin jäänyt vähäiseksi.

Vakiomarkkinaosuusanalyysin avulla maa- ja tuoterakenteen vaikutusta markkinaosuuden kehitykseen voidaan tarkastella myös yksityiskohtaisemmin (kuviot 3 ja 4).

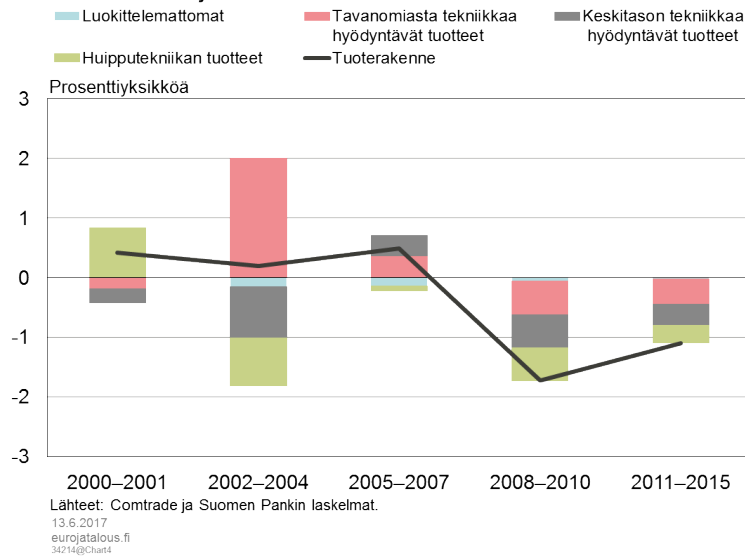
Kuvio 3

Viennin maajakauman merkitys markkinaosuuksien kehityksen kannalta on pienentynyt



Kuvio 4

Suomen vienti kehittynyt heikosti kaikissa tuoteryhmissä finanssikriisin jälkeen



Vielä vuosituhannen alkuvuosina aina finanssikriisiin asti Euroopan markkinoiden kasvu tuki Suomen viennin markkinaosuuden kasvua noin 3,5 prosenttiyksikön verran vuodessa. Markkinaosuuksien analyysi saattaa kuitenkin liioitella maavaikutusta Euroopan viennin osalta. Vuosituhannen alkuvuosina suuri osa Euroopan maiden kaupan kasvusta koostui eurooppalaisten kehittyvien talouksien ja Keski-Euroopan maiden integroitumisesta EU:hun ja näiden maiden välisen kaupan lisääntymisestä sitä kautta, eikä Suomen vientiteollisuus suoraan hyötynyt tästä.

Vuosina 2005–2007 myös Suomen vientimarkkinat ns. BRIC-maissa (Brasilia, Venäjä, Intia ja Kiina) kasvoivat maailmankauppaa nopeammin. Tämä lienee johtunut lähinnä viennistä Venäjän nopeasti kasvaneille markkinoille. Aasian maiden ripeä kasvu ei sen

sijaan vakiomarkkinaosuusanalyysin perusteella juuri näkynyt Suomen vientimarkkinoiden kohenemisena, sillä näiden maiden osuus Suomen viennistä on jäänyt verraten vähäiseksi. Aasian maiden kaupan kasvusta merkittävä osa on itse asiassa ollut maiden keskinäistä kauppaa.

Finanssikriisin jälkeisinä vuosina 2008–2010 Suomen vienti kasvoi lähes kaikilla markkina-alueilla hitaammin kuin maailmankauppa. Maajakauman merkitys markkinaosuuksien kehityksen kannalta on finanssikriisin jälkeen ollut vähäinen, enimmillään noin prosenttiyksikön verran vuosina 2011–2015.

Pääomatuotteiden osuus Suomen viennistä on ollut perinteisesti suhteellisen suuri, ja näiden tuotteiden kysyntä on altista suhdannevaihteluille. Finanssikriisin myötä investointiaste laski kehittyneissä talouksissa voimakkaasti, ja vasta nyt investoinnit ovat vähitellen elpymässä. Suomen viemät pääomatuotteet ovat tyypillisesti tuotteita, jotka edustavat keskitason teknologiaa tai huipputekniikkaa. Jakamalla kaikki vientituotteet tavanomaista, keskitason ja huipputekniikkaa edustaviin on mahdollista arvioida tarkemmin, kuinka suuri merkitys markkinaosuuksien kehityksen kannalta on ollut sillä, että Suomen vienti on keskittynyt pääomatuotteisiin.^[3]

Huipputekniikan tuotteisiin kuuluvat pääomatuotteiden lisäksi mm. matkapuhelimet, joiden vienti kasvoi nopeasti vielä vuosituhannen alkuvuosina. Suomen viemien huipputekniikan tuotteiden kysynnän kasvu on kuitenkin tukenut Suomen viennin markkinaosuuksien kehitystä vain lyhyen aikaa vuosituhannen vaihteessa (kuvio 4). Tämän vaiheen jälkeen huipputekniikan tuotteiden vaikutus markkinaosuuksiin on muuttunut negatiiviseksi. Samalla huipputekniikan tuotteiden osuus Suomen viennistä on tasaisesti pienentynyt.

Tavanomaista tekniikkaa edustavien tuotteiden kaupan suotuisa kehitys tuki voimakkaasti Suomen viennin markkinaosuuksien kasvua vuosina 2002–2004. Varsinkin metsäteollisuustuotteiden eli paperin, sellun, vanerin ja sahatavaran kaupassa kysyntä kasvoi voimakkaasti ajanjakson lopulla.

Pääomatuotteiden kysyntä on ilmeisimmin tukenut Suomen viennin markkinaosuuden kehitystä finanssikriisin kynnyksellä vuosina 2005–2007, sillä tuolloin myös keskitason tekniikkaa edustavien tuotteiden rakennevaikutus oli positiivinen. Maailmantaloudessa olikin tuolloin menossa investointibuumi.

Suomen vientimarkkinat ovat 2010-luvulla kasvaneet heikosti kaikissa kolmessa tuoteryhmässä (kuvio 4), mikä on johtanut vastaavaan markkinaosuuksien kutistumiseen. Maailmanmarkkinoiden kysynnän kasvu on ollut nopeinta huipputekniikan tuotteissa, mutta sähkö- ja elektroniikkateollisuuden alamäen vuoksi Suomen vienti ole päässyt tähän kasvuun mukaan. Samaan aikaan maailmantalouden kysyntä keskitason tekniikkaa edustavissa tuotteissa on supistunut pitkään jatkuneen investointilaman vuoksi.

Myös Ruotsin ja Saksan tavaravienti kasvanut

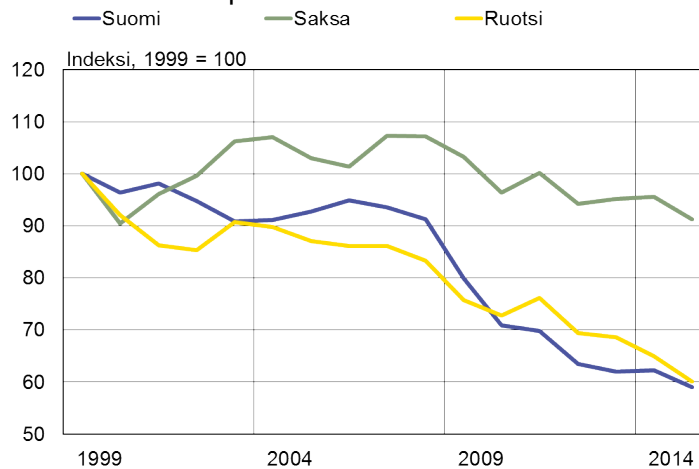
3. Tuoteryhmät eroavat toisistaan sen suhteen, missä määrin niiden tuotannossa on panostettu tutkimukseen ja tuotekehitykseen.

Hitaammin kuin maailmankauppa

Suomen tapaan myös Ruotsi on menettänyt vuosituhaten jälkeen trendinomaisesti markkinaosuuttaan tavaraviennissä (kuvio 5). Markkinaosuuden menetys on kuitenkin ajoittunut Suomessa ja Ruotsissa eri tavoin. Ruotsissa viennin markkinaosuus on pienentynyt tasaista vauhtia koko tarkasteluajanjakson 2000–2015, ja aina finanssikriisiin asti osuuden supistuminen oli selvästi nopeampaa kuin Suomessa. Suomessa vasta finanssikriisi ja sitä seurannut taantuma olivat käännekohta, jonka jälkeen markkinaosuus alkoi selvästi pienetä. Vuosina 2011–2015 kummankin maan viennin markkinaosuus on kutistunut suunnilleen samaa tahtia.

Kuvio 5

Myös Ruotsi ja Saksa menettäneet jalansijaa maailmankaupassa



Lähteet: Comtrade ja Suomen Pankin laskelmat.

13.6.2017
eurojatalous.fi
34214@Charts

Ruotsissa vienti sai tukea viennin rakenteesta sekä viennin tuote- että maajakauman osalta aina finanssikriisiin ja taantumaa asti. Viime vuosina vientiosuuksien rakennevaikutus on ollut negatiivinen myös Ruotsissa.

Saksassa tavaravienti pysyi maailmankaupan kasvuvauhdissa mukana selvästi paremmin kuin Suomessa ja Ruotsissa aina finanssikriisiin saakka ja onnistui jopa kasvattamaan markkinaosuuttaan. Finanssikriisin myötä myös Saksan viennin osuus maailmankaupasta alkoi supistua, mutta väheneminen on jäänyt loivemmaksi kuin Suomessa ja Ruotsissa. Viennin rakenne ei ole Saksassakaan suosinut viennin markkinaosuuden kehitystä enää finanssikriisin jälkeisinä vuosina, varsinkaan viennin maantieteellisen jakauman suhteen.

Suomen viennin maa- ja tuotejakauma on ollut epäedullinen

Finanssikriisin jälkeen Suomen viennin kasvu on jatkuvasti jäänyt maailmankaupan kasvua hitaammaksi. Osan markkinaosuuden pienenemisestä selittää Suomen viennin epäedullinen rakenne. Viennistä suurin osa nimittäin suuntautuu Euroopan maihin, joita

finanssi- ja velkakriisi on erityisesti koetellut. Lisäksi Suomen vienti painottuu pääomatuotteisiin, joiden kysyntä maailmantaloudessa heikkeni selvästi finanssikriisin myötä.

Suurimmaksi osaksi markkinaosuuden menetys johtuu negatiivisesta kilpailukykyvaikutuksesta eli sitä ei voi selittää vakiomarkkinaosuusanalyysin rakennetekijällä. Osaltaan tämä saattaa johtua kilpailukyvyn heikkenemisestä keskeisiin kilpailijamaihin verrattuna. Suurelta osalta kysymys on kuitenkin vaikeuksista puolustaa markkinaosuutta nousevien talouksien tuomaa kilpailua vastaan.

Suomen vienti pääsi hyötymään huipputekniikan tuotteiden nopeasti kasvaneesta kysynnästä vain väliaikaisesti 1990-luvun lopulta vuosituhannen vaihteeseen. Huipputekniikan tuotteiden sijasta Suomen vienti on siirtynyt entistä enemmän keskitason ja tavanomaista tekniikkaa hyödyntäviin tuotteisiin ja varsinkin pääomatuotteisiin sekä välituotteisiin, joiden kysyntä riippuu investoinneista. Finanssikriisin jälkeen alkanut maailmantalouden investointilama selittää osaltaan markkinaosuuksien menetystä. Myös Suomen viennin maajakauma on ollut epäedullinen painottaessaan Euroopan maihin, joissa kasvu yleensä on jäänyt viime vuosina hitaaksi.

Lähivuosina vientimarkkinoiden tilanne on muuttumassa Suomelle edullisemmaksi. Talouskasvu on lähtenyt käyntiin myös Euroopassa, ja maailmantalouden investointikysyntä on elpymässä. Suomen viennin markkinaosuus ei ennusteajanjaksolla 2017–2019 vielä pääse kasvuun, mutta ainakin sen pieneneminen hidastuu (ks. [Ennuste: Suomi kasvaa ja velkaantuu \(ulkomaankauppa\)](#)).

LÄHTEET:

Amador, J. – Cabral, S. (2008) The Portuguese Export Performance in Perspective: A Constant Market Share Analysis. *Economic Bulletin*, Autumn 2008.

Kajanoja, L. (2017) Kustannuskilpailukyvyn mittaaminen Suomessa. *Euro & talous – Talouden näkymät* 16.3.2017 <http://www.eurojatalous.fi/fi/2017/artikkelit/kustannuskilpailukyvyn-mittaaminen-suomessa/>.

Mäki-Fränti, P. – Obstbaum, M. – Vilmi, L. (2017), Suomen kustannuskilpailukyvyn viimeaikainen kehitys, *Euro & Talous – Talouden näkymät* 16.3.2017 <http://www.eurojatalous.fi/fi/2017/artikkelit/suomen-kustannuskilpailukyvyn-viimeaikainen-kehitys/>.

Avainsanat

markkinaosuus, kansainvälinen kauppa, viennin rakenne